

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرمایه گذاری مستقیم خارجی (FDI):
تصویر دنیا و منطقه

Foreign Direct Investment

اعظم فیروزی - آزاده بابا قادری

شناسنامه

سرشناسه : فیروزی، اعظم، ۱۳۶۲ -
 عنوان و نام پدیدآور : سرمایه گذاری مستقیم خارجی (FDI) : تصویر دنیا و منطقه / اعظم فیروزی، آزاده باباقادری.
 مشخصات نشر: تهران: اندیکا: اتاق بازرگانی و صنایع و معادن، جمهوری اسلامی ایران. . مرکز تحقیقات و بررسی های
 اقتصادی اتاق ایران، ۱۳۸۹
 مشخصات ظاهری : ۱۳۲ ص. : مصور (رنگی)، نقشه، جدول، نمودار: ۲۹ س. م. ۲۲ ×
 شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۹۶۲۱-۹-۳
 وضعیت فهرست نویسی : فیپا.
 یادداشت : کتابنامه: ص. ۱۳۲
 موضوع : سرمایه گذاری خارجی
 شناسه افزوده : بابا قادری، آزاده، ۱۳۶۲
 شناسه افزوده : اتاق بازرگانی و صنایع و معادن جمهوری اسلامی ایران . مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی
 رده بندی کنگره : ۱۳۸۹ / ۴ س ۴ / ف / HG۴۵۳۸
 رده بندی دیودی : ۳۳۲/۶۷۳
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۰۵۲۶۹

عنوان کتاب: سرمایه گذاری مستقیم خارجی (FDI): تصویر دنیا و منطقه

نویسنده: اعظم فیروزی - آزاده باباقادری

ناظر: حامد روحانی

همکاران: شبیم فروچی

ویراستار ادبی: نصیبه خیری

صفحه آرای: انتشارات اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران

طراح جلد: امید محرابیان

انتشارات: اندیکا

چاپ و صحافی: اندیکا

نوبت چاپ: اول - زمستان ۱۳۸۹

شمارگان: ۱۵۰۰

قیمت: ۱۰۰/۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

۵	یادداشت
۶	پیشگفتار
۷	۱- مقدمه
۸	۱-۱- مفهوم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۹	۱-۲- روند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در دنیا
۱۱	۱-۳- مقاصد سرمایه
۱۳	۱-۴- منابع سرمایه
۱۵	۱-۵- ادغام و تملک (M&As)
۱۸	۱-۶- ادغام و تملک در صندوق‌های سرمایه‌گذاری خصوصی
۱۹	۱-۷- انباشت سرمایه مستقیم خارجی
۲۰	۱-۸- پروژه‌های عمرانی Green Field
۲۲	۱-۹- پتانسیل و عملکرد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشورها
۲۳	۱-۱۰- شرکت‌های فراملیتی
۲۶	۱-۱۱- شاخص فراملیتی بودن (TNI)
۲۷	۱-۱۲- شاخص بین‌المللی بودن (II)
۲۸	۱-۱۳- شاخص فضای کسب‌وکار
۲۸	۱-۱۴- شرکت‌های فراملیتی در اقتصادهای در حال توسعه
۳۰	۱-۱۵- شرکت‌های فراملیتی مالی
۳۰	۱-۱۶- اثرات بحران مالی جهان بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۳۳	۲- حرکت جریانات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در مناطق جغرافیایی
۳۶	۲-۱- آفریقا
۴۱	۲-۲- شرق، جنوب و جنوب شرقی آسیا و اقیانوسیه
۴۷	۲-۳- آسیای غربی
۵۲	۲-۴- آمریکای لاتین و حوزه کارائیب (LAC)
۵۸	۲-۵- اقتصادهای در حال گذر از توسعه (اروپای جنوب شرق و کشورهای CIS)
۶۳	۲-۶- اقتصادهای توسعه یافته
۶۹	۳- سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های اقتصادهای در حال توسعه
۶۹	۳-۱- نیاز به سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های کشورهای در حال توسعه
۷۲	۳-۲- نقش شرکت‌های فراملیتی زیرساختی
۷۳	۳-۳- تغییر استراتژی شرکت‌های فراملیتی فعال در زیرساخت‌ها
۷۳	۳-۴- منابع مالی برای سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها
۷۴	۳-۵- تأثیر سرمایه‌گذاری شرکت‌های فراملیتی بر عملکرد صنایع
۷۵	۳-۶- آماده سازی خدمات زیرساختی و دسترسی جهانی
۷۷	۳-۷- چالش مشارکت شرکت‌های فراملیتی
۷۷	۳-۸- حمایت از مشارکت شرکت‌های فراملیتی در زیرساخت‌ها
۷۷	۳-۹- دعاوی قانونی مربوط به قراردادهای سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها
۷۸	۳-۱۰- نیاز به تعهدات قوی‌تر جامعه بین‌الملل
۷۸	۳-۱۱- چارچوب مناسب حاکمیتی

۸۱	۴- روند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا
۸۱	۴-۱- روند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) در کشورهای منطقه
۹۳	۴-۲- تعداد پروژه‌های عمرانی در ارتباط با کشورهای منطقه
۹۴	۴-۲- رتبه و سهم کشورهای منطقه از FDI
۹۶	۴-۴- رتبه‌بندی مناطق جهان و کشورهای منطقه
۹۶	۴-۴-۱- رتبه فضای کسب و کار
۱۰۳	۴-۴-۲- رتبه‌بندی TDI
۱۰۶	۴-۵- صندوق‌های ثروت ملی (SWFs)
۱۰۶	۴-۵-۱- شناخت کلی صندوق‌های ثروت ملی
۱۰۶	۴-۵-۲- منافع حاصل از صندوق‌های ثروت ملی
۱۰۷	۴-۵-۳- انواع مختلف صندوق‌های ثروت ملی
۱۰۷	۴-۵-۴- حجم سرمایه‌گذاری‌های صندوق‌های ثروت ملی
۱۱۰	۴-۵-۵- مناطق تمرکز سرمایه‌گذاری
۱۱۱	۴-۵-۶- حوزه‌های سرمایه‌گذاری صندوق‌های ثروت ملی
۱۱۴	۴-۵-۷- صندوق‌های ثروت ملی منطقه
۱۱۵	۴-۵-۸- مطالعه موردی صندوق‌های ثروت ملی منطقه
۱۱۷	۵- تعاریف و استانداردهای اندازه‌گیری
۱۱۷	۵-۱- تعاریف
۱۱۹	۵-۲- آمار سرمایه‌گذاری مستقیم
۱۱۹	۵-۲-۱- سهام سهامداران (سرمایه سهامی)
۱۱۹	۵-۲-۲- سود توزیع نشده شعبات و سرمایه‌گذاری مجدد درآمدها
۱۱۹	۵-۲-۳- اوراق بدهی (تعهد نامه باز پرداخت بدهی)
۱۱۹	۵-۳- اندازه‌گیری معاملات و موجودی‌ها
۱۱۹	۵-۳-۱- ساختار طبقه‌بندی تراز پرداخت‌ها و موجودی سرمایه‌گذاری بین‌المللی
۱۲۰	۵-۳-۲- مبنای ثبت آمار
۱۲۰	۵-۳-۳- اندازه‌گیری سرمایه‌گذاری مستقیم
۱۲۲	۵-۴- استاندارد اندازه‌گیری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۱۲۲	۵-۵- موارد خاص سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۱۲۲	۵-۵-۱- شبه شرکت‌ها
۱۲۳	۵-۵-۲- موسسات یا بنگاه‌های اقتصادی فراساحلی
۱۲۳	۵-۵-۳- واحدهای تجاری با مقاصد خاص (SPEs)
۱۲۳	۵-۵-۴- واسطه‌های مالی
۱۲۳	۵-۵-۵- خرید و فروش زمین توسط غیر مقیمان
۱۲۳	۵-۵-۶- اکتشاف منابع طبیعی
۱۲۴	۶- جمع‌بندی
۱۲۹	۶- فهرست جداول و نمودارها
۱۳۲	۷- منابع

یادداشت

اهمیت دانش در دوره‌ای که در آن قرار داریم به حدی است که صاحب نظران و دانشمندان، آن را «عصر دانایی» نامیده‌اند. در این عصر، دانش به عنوان عامل متمایز کننده توسعه یافتگی و عقب ماندگی در نظر گرفته می‌شود. ملل و جوامعی که اهمیت موضوع را به خوبی درک کرده‌اند و از دانش به عنوان عاملی استراتژیک و مزیتی رقابتی در تمامی زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی خود بهره برده‌اند توانسته‌اند فاصله قابل توجهی بین خود و دیگر کشورها ایجاد نمایند.

با نگاهی دقیق به کشورهای موفق متوجه نظام جامعی می‌شویم که در آن عناصر متعدد دانشی در جایگاه خود تعریف شده و بین آنها روابط معینی با حفظ اصل هم افزایی وجود دارد. عناصری که در کل، نظامی را تحت عنوان نظام خلاقیت و دانش ملی ایجاد می‌کنند. در بستر این نظام بازیگران متعددی چون دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقاتی، بنگاه‌های اقتصادی، نهاد‌های دولتی و نهادهای مردم نهاد و غیر انتفاعی و تمامی دارندگان خرد و اندیشه و فن آوری ایفای نقش نموده و با ایجاد هم افزایی توانسته‌اند ضمن هموار ساختن مسیر رشد و توسعه اقتصادی رفاه اجتماعی، توسعه صنعتی، رقابت پذیری بین المللی به همراه مترت سیاسی و اجتماعی مناسب برای کشور خود به ارمغان بیاورند. به دیگر سخن مبنای گذار از مراحل توسعه و پیشرفت همراه با عدالت و رفاه اجتماعی بر خورداری از یک نظام علمی منسجم و چارچوبی عقلایی و دانش محور است که ضمن توجه به مبانی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی، چشم‌اندازی از توسعه پایدار را برای همگان ترسیم نماید. اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران به عنوان سازمانی مردم نهاد به هور عام و مرکز تحقیقات و بررسی‌های اقتصادی اتاق به طور خاص، حقایق مهم این عصر را درک کرده و با هدف توسعه اقتصادی خود را عنصری از نظام دانش ملی دانسته و می‌کوشد به وظیفه خود برای کسب و تولید دانش روز در حوزه اقتصادی، مدیریتی، صنعتی و تجاری و اشاعه آن در جامعه اقتصادی کشور به ویژه بنگاه‌های اقتصادی بخش خصوصی بپردازد.

امید می‌رود که اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران در جایگاه مشاور سه قوه در راه توسعه دانش و تحقیقات به منظور ترویج و تشویق تصمیم‌سازی‌های کارآمد چه در ابعاد کلان و چه در ابعاد خرد و درون‌بنگاهی با مشارکت تمامی بنگاه‌های عضو روز به روز به اهداف عالیه خود نزدیک‌تر شده و این نهاد که امروز ۱۲۷ سال از تاسیس آن می‌گذرد بتواند سهم خود را در راه توسعه و پیشرفت اقتصادی ایران به خوبی ادا نماید.

محمد نهاوندیان

رئیس اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران

پیشگفتار:

شناخت مبادی، مسیر و کیفیت تحرکات سرمایه در جهان موضوع بسیاری از مطالعات میدانی و نظری در محافل سیاستگذاری و دانشگاهی است. از دلایل مهم این اقبال این است که امروزه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان منبع مهم تأمین سرمایه در دنیا شناخته می‌شود که علاوه بر ماندگاری نسبی در کشور میزبان، موعود و تمهید پرداخت اصل و سود سرمایه را نیز ندارد. نتایج حاصل از بسیاری از تحقیقات میدانی نیز دلالت بر تأثیرات مثبت سرمایه‌گذاری خارجی بر ارتقای تکنولوژی و افزایش کارایی و همچنین بهبود تراز تجاری کشور میزبان به واسطه گسترش بازارهای صادراتی آن کشور دارد. برای کشورهای در حال توسعه به طور خاص، اهمیت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از این زاویه مورد تأکید قرار گرفته است که نه تنها می‌تواند منبع سرمایه‌گذاری و تشکیل سرمایه باشد بلکه مهمتر از آن قادر است به خوبی به عنوان وسیله انتقال تکنولوژی تولید، مهارت‌ها، نوآوری، قراردادهای مدیریتی و سازمانی میان کشورها و بالاخص جهت دستیابی به شبکه بازاریابی بین‌المللی عمل کند.

تحرکات سرمایه خارجی در سطح جهانی چه به لحاظ حجم و چه به لحاظ سرعت جابجایی به خصوص در سه دهه اخیر به شکلی فزاینده شدت گرفته است. در حالیکه تا دهه هشتاد میلادی ورود و خروج سرمایه خارجی در سطح جهانی بسیار ناچیز و از ۱۰۰ میلیارد دلار در سال، آن هم به قالب کمک‌ها و وام‌های بین دولتها فراتر نمی‌رفت، تنها سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم در سال ۲۰۰۹ میلادی از ۱۱۰۰ میلیارد دلار تجاوز کرد و این در حالی بود که پیش از گسترش بحران مالی کنونی جهانی که موجب کاهش چشمگیر تحرکات سرمایه در جهان شد، میزان جریان‌ات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با روندی افزایشی طی دهه اخیر در سال ۲۰۰۷ از مرز ۲۱۰۰ میلیارد دلار نیز عبور کرده است.

بحث در خصوص عوامل محرک سرمایه در جهان پر سابقه و دارای وجوه متعدد است. فارغ از تمایل ذاتی سرمایه به جابجایی و جستجوی بهترین نقاط سودآوری، دلیل تغییرات در مسیرها و روندهای سرمایه‌گذاری خارجی را در بسیاری از محافل علمی بهبود بسترهای حقوقی و تکنولوژیک در سطح بین‌الملل می‌دانند. علاوه بر مطالعاتی که بر بسترهای تحرکات سرمایه توجه دارد، بخشی دیگر از مطالعات ناظر بر سرمایه‌گذاری خارجی، به اهداف و مقاصد سرمایه‌گذاران عمده در سطح جهانی پرداخته است. در همین راستا شرکت‌های چند ملیتی به دلیل توان قابل توجهشان در هدایت منابع، موضوع بسیاری از مطالعات نظری و میدانی هستند. حدود ۸۲ هزار شرکت چند ملیتی به همراه بیش از ۸۱۰ هزار شرکت وابسته به آن‌ها هدایت بخش عمده سرمایه‌گذاری‌های مستقیم را در بیش از ۲۰۰ کشور جهان در دست دارند. از این‌رو بررسی عوامل موثر در تصمیم‌گیری این شرکت‌ها در خصوص میزان، کشور مقصد، نحوه انتخاب شریک، نحوه انتخاب شکل حقوقی مشارکت در سرمایه‌گذاری و مدیریت زنجیره ارزش محصولات عمده، هر کدام زوایایی متفاوت از روندهای سرمایه‌گذاری خارجی را روشن می‌سازند.

در همین راستا شرکت‌های بزرگ دولتی با سرمایه‌های کلان که تحت عنوان کلی «صندوق‌های ثروت ملی» (SWFs) شناخته می‌شوند به خصوص در یک دهه گذشته جایگاه ویژه‌ای یافته‌اند. صندوق‌های ثروت ملی را می‌توان نهادهایی تحت کنترل دولت و با مدیریت نهادهای متخصص مالی

تعریف کرد که بخشی از دارایی‌های خود را در دیگر کشورها سرمایه‌گذاری می‌نمایند. در حالیکه بنگاه‌های چند ملیتی سرمایه‌های خود را اغلب در بخش‌های صنعتی کشورهای میزبان متمرکز می‌کنند، صندوق‌های ثروت ملی توجه ویژه‌ای به سرمایه‌گذاری در نهادهای مالی کشورهای میزبان نشان داده‌اند. مثلاً دو صندوق بزرگ دنیا ۲۷ درصد از سرمایه‌گذاری‌های خود را در نهادهای مالی و تنها ۱۱ درصد آن را در بخش صنعت کشورهای میزبان انجام داده‌اند.

در حال حاضر کشورهای منطقه خاورمیانه و غرب آسیا از مقاصد قابل توجه سرمایه‌گذاری به شمار می‌آیند. در این میان جمهوری اسلامی ایران در چهارچوب سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ بایستی برای جذب سرمایه‌های خارجی برنامه‌های بسیار جدی‌تری را دنبال نماید. بر اساس جدیدترین گزارش سرمایه‌گذاری آنکتاب در سال ۲۰۱۰، از کل ۱۷،۷۴۳ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری مستقیم تجمیعی در جهان تنها ۲۳ میلیارد دلار در ایران جذب شده است که کمتر از ۰/۱۳ درصد از کل می‌باشد. در سال ۲۰۰۹ میلادی حدود سه میلیارد دلار سرمایه مستقیم خارجی، ایران را مقصد خود قرار داده‌اند که تنها کمی بیشتر از ربع یک درصد از کل سرمایه مستقیم خارجی در سطح جهان بوده است، لذا با وجود اصلاحات صورت گرفته در محاسبه آمار سرمایه‌گذاری خارجی ایران در سال‌های اخیر، همچنان عملکرد کشور در خور ظرفیت آن نیست. به عنوان مقایسه، عربستان سعودی در سال ۲۰۰۹ با جذب بیش از ۳۵ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری خارجی در صدر کشورهای منطقه قرار داشته است. این در شرایطی است که طبق گزارش سرمایه‌گذاری آنکتاب در سال ۲۰۰۸، ایران از نظر پتانسیل جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بین ۱۴۱ کشور مورد مطالعه در رتبه‌ی ۶۱ قرار داشته، درحالی‌که شاخص عملکرد واقعی آن در قیاس با سایرین، ایران را در رتبه‌ی ۱۳۳ قرار می‌دهد. خوشبختانه جمهوری اسلامی ایران طی سال‌های اخیر اقدامات مثبتی در جهت اصلاح قوانین انجام داده و توانسته است روندی نسبتاً صعودی در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی طی نماید.

هدف اصلی مرکز تحقیقات و بررسی‌های اقتصادی اتاق ایران از نگارش این مجموعه ایجاد تصویری اولیه از روندها، مبادی و مقاصد سرمایه‌گذاری خارجی در دنیا و منطقه به منظور آشنا سازی فعالان اقتصادی و سیاست‌گذاران کشور با چگونگی تحرکات سرمایه در سطح بین‌الملل، با هدف نهایی استفاده از فرصت‌های جهانی برای جذب سرمایه‌های خارجی در ایران است. امید می‌رود که تلاش‌های صورت گرفته در پدید آوردن این مجموعه، ثمر ثمر بوده و این اثر بتواند گامی هر چند کوچک در افزایش سهم ایران از منافع حاصل از فرصت‌های سرمایه‌گذاری خارجی در سطح جهان باشد.

شایسته است که از سرکار خانم اعظم فیروزی و همکاران ایشان خانم‌ها آزاده باباقداری و شبنم فروچی در مرکز تحقیقات که در تهیه این اثر تلاش مجذانه‌ای را از خود نشان داده و از خانم نصیبه خیری به جهت بازخوانی کتاب و آقای امید مجرایان برای طراحی روی جلد تشکر نمایم. همچنین از روابط عمومی و انتشارات اتاق ایران که زحمت صفحه‌آرایی و چاپ کتاب را متقبل شدند، سپاسگزاری می‌نمایم.

حامد روحانی

رئیس مرکز تحقیقات و بررسی‌های اقتصادی

اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران